

16. Kennedy C., McNally L. Scale Structure, Degree Modification, and the Semantics of Gradable Predicates / S. Kennedy, L. McNally // Language. – 2005. – Vol. 81. – Issue 2. – Pp. 345–381.
17. Stassen L. Comparison and Universal Grammar [Електронний Ресурс] / L. Stassen. – Oxford : Basil Blackwell, 1985. – Режим доступу : <http://wals.info/chapter/121>

С. Кравець
(Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕЛІГІЙНИХ СИМВОЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглянуто основні характеристики символу як національно-культурного компонента і його значення у перекладі, проаналізовано найбільш оптимальні прийоми передачі релігійних символів в творі К. С. Льюїса “Хроніки Нарнії” українською мовою. Здійснено кількісні підрахунки для виявлення закономірностей використання перекладацьких трансформацій при відтворенні релігійних символів засобами цільової мови.

Ключові слова: символ, перекладацькі трансформації, значення, еквівалентність, знак.

В статье рассмотрены основные характеристики символа как национально-культурного компонента и его значение в переводе, проанализировано наиболее оптимальные приемы передачи религиозных символов в сочинениях К. С. Льюиса “Хроники Нарнии” на украинском языке. Сделано количественные подсчеты для определения закономерностей использования переводческих трансформаций при воссоздании религиозных символов средствами целевого языка.

Ключевые слова: символ, переводческие трансформации, значение, эквивалентность, знак.

In the article the main characteristics of a symbol as a national and cultural component and its role in translation are studied. The choice of the work “The Chronicles of Narnia” by C.S. Lewis, which is relevant for this research because of the usage by the author various religious metaphors and symbols that arises a great problem for the translators is grounded. The best methods of religious symbols rendering in the work “The Chronicles of Narnia” by C.S. Lewis into Ukrainian are analyzed. The main structure of religious symbols such as symbols-persons, subject, verbal and abstract, which were used in the work “The Chronicles of Narnia” by C.S. Lewis, and translated into Ukrainian is studied. The comparative analysis of religious symbols usage in English and Ukrainian national cultures is made.

The meanings of the religious symbols used in “The Chronicles of Narnia” and in its translation are explained. The calculations for finding the regularities of translation transformations usage in rendering religious symbols into target language are made. Having analysed the ways of rendering religious symbols used in “The Chronicles of Narnia” into Ukrainian language, it was concluded that loan translation (35%) was used the most often. Transcription (22%) is on the second place in Ukrainian translations, transcription + loan translation (14%) on the third place, and further go functional analogue (10%), contextual translation and transliteration (5%), concretization (3%), generalization (3%), and transposition (3%).

Key words: symbol, translation transformations, meaning, equivalence, sign.

У свідомості людей, об'єднаних мовою та історією, існує певний набір слів, стійких виразів, зв'язних текстів, культурних кліше, уявлень та стандартних символів, за якими закріплений певний зміст і котрі з більшою повнотою і силою передають цей народний дух. Ці “одиниці” спілкування і складають національно-культурну, релігійну пам'ять носіїв певної мови та культури, саме вони й формують інваріантні образи світу, без наявності яких неможливе існування жодної комунікативної системи. У структурі образно-метафоричних мовних засобів, побудованих на національно-культурній та релігійній традиції, значне місце відводиться серіям словесних символів, що своїм концептуальним змістом відбивають різноманітні сторони життя, особливості національного бачення дійсності, образного осмислення “картини світу”.

Лінгвокраїнознавчі аспекти перекладу, наприклад, реалії, концепти й символи, становлять певні труднощі для перекладача. Різноманітні варіанти вирішення цієї проблеми пропонувались і пропонуються в багатьох науково-практичних перекладознавчих роботах. Проте варто зауважити, що на відміну від питань перекладу реалій, які висвітлено системно з достовірним і емпірично доведеним набором прийомів і способів перекладу, проблеми відтворення вербалізованого концепту чи лінгвоконцепту (за термінологією М. А. Новикової) у перекладі поки що не отримали достатнього наукового практичного висвітлення в перекладознавстві. В нашій статті йтиметься про відтворення у перекладних текстах саме символу – лексичної одиниці, прямо пов'язаної з ментальним мисленням та пам'яттю

колективу й такої, яка реалізує в тексті картину світу того чи іншого соціуму, що у свою чергу впливає на збереження певного інформативного інваріанта тексту оригіналу в перекладі.

Актуальність статті зумовлена тим, що досліджень, присвячених вивченню ролі символів у художньому тексті та адекватності їхнього відтворення мовою перекладу надзвичайно мало, зазвичай розробляються лише окремі аспекти даної проблематики. Це пов'язано з природою дослідження символу як характеротворчого носія певної нації та перекладами національних символів іноземною мовою.

Мета даної статті – проаналізувати значення та особливості перекладу релігійних символів у творі К. С. Льюїса “Хроніки Нарнії”.

Клайв Стейплз Льюїс написав більше 60 книг, досліджуючи які, науковці визначають провідну мету його творчості як передачу релігійних смислів. Письменник приваблює багатьох учених тим, що здобув репутацію великого проповідника 20-го століття, не маючи духовного стану, а будучи літератором за професією. Льюїс продумано обрав жанр роману-казки “Хроніки Нарнії”, оскільки це дозволяє йому використовувати міфологічні сюжети та персонажів, які стають символічними. Звертаючись до “Хронік Нарнії” К. С. Льюїса, ми можемо відмітити, що найвизначнішою особливістю письменника є використання ним у цьому творі різноманітних релігійних метафор та символів, які викликають труднощі при перекладі.

Перш ніж аналізувати переклад та значення релігійних символів з семи книг роману-казки “Хроніки Нарнії”, розглянемо їхню структуру: **символи-особи**: а) **антропоморфні**: Queen Susan the Gentle, King Peter the Magnificent, Edmund, Queen Jadis; б) **зооморфні**: Aslan, Reepicheep, a Lamb, a loath some serpent, albatross, the White Stag, Demon, Mr. Tumnus, a wise old Centaur, Emperor-beyond-the-Sea, Clodsley Shovel; **предметні символи**: The Wood between the Worlds, silver apples, the Stone Table, wardrobe, cordial made of the juice of one of the fire flowers, the Knife of Stone, Aslan's stable, Narnia, a cross, Turkish Delight, a little ivory horn; **словесні символи**: the Deplorable Word, the First Voice; **абстрактні символи**: thirst, the Deep Magic, Pevenchies.

Спершу розглянемо **антропоморфні та зооморфні релігійні символи-особи**, які зустрічаються у творі, та способи їх перекладу. Найголовнішим зооморфним символом-особою, що поєднує усі книги “Хроніки Нарнії” є «*Aslan*», який у тексті перекладу був вдало переданий методом транскрипції: «*Аслан*». Саме слово “Aslan” турецького походження і в перекладі означає “лев” [10], однак перекладач не вдається до додаткових засобів осмислення, які у даному випадку і не потрібні, оскільки поступово з тексту стає зрозуміло, що цим іменем називався видатний лев, який постає могутнім повелителем чарівної країни Нарнії, і який неодноразово зустрічається у Біблії. Лев Аслан є релігійним персонажем у творі “Хроніки Нарнії”, оскільки символізує собою Ісуса Христа. Отже, лев Аслан є символом творця світу.

Інший символ-особа є не менш важливим ніж попередній: «*I tell you he is the King of the wood and the son of the great Emperor-beyond-the-Sea*» [12]. «*Кажу ж, він Цар цього лісу і син великого Імператора-з-за-моря*» [3, с. 92]. Перекладений він за допомогою калькування, і досить вдало, оскільки повністю передано специфічність цієї назви в тексті оригіналу мовою перекладу. Ця особа у романі-казці є батьком Аслана, а оскільки Аслан символізує Ісуса Христа, то Імператор-з-за-моря відповідно символізує Бога.

Ще одним простим, але на цей раз антропоморфним, символом-особою, який символізує біблійну особу, є «*Queen Susan the Gentle*» [12], що перекладено як «*Королева Сюзан Добросерда*» [3, с. 214]. При перекладі використано два методи, а саме: транскрипцію та калькування. Як бачимо, для того, щоб не спотворити звуковий образ іншомовної назви сама власна назва була транскрибована, а от титул перекладено дослівно, тобто методом калькування. Королева Сюзан символізує у творі особу Марії, матері Ісуса Христа. Це надзвичайно відважна, розсудлива та розумна королева Нарнії.

Наступним простим антропоморфним символом-особою виступає «*King Peter the Magnificent*» [12] який також вдало перекладено методами транскрипції та калькування як «*Король Пітер Величний*» [3, с. 214]. Як ми знаємо, в українській мові власній назві “Peter” відповідає “Петро”, ці імена різняться за формою але мають спільне лінгвістичне походження, тож перекладач міг використати метод транспозиції для його перекладу, однак вона спеціально цього не робить щоб зберегти англійський колорит твору.

Іншим антропоморфним символом-особою є «*Edmund*» [12]. Цю власну назву способом транскрибування перекладено як «*Едмунд*» [3, с. 5]. В перекладі зі староанглійської це ім'я означає “багатий захисник”, що і справді є провідними якостями персонажа, який завжди виступає захисником близьких та небайдужих йому людей, і усвідомлює, що багатство його

саме в тому, що його оточують дороги для нього люди. Едмунд символізує все людство, якому притаманно помилятися, і яке зраджувало Христа від самого його народження, та за яке помер на хресті Ісус.

Проаналізуємо ще один простий зооморфний символ-особу «*Reepicheep*» [12], який перекладено українською мовою як «*Piničin*» [6, с. 81]. Перекладач вжив метод транскрипції, що дозволило зберегти англійський колорит власної назви. Ріпічіп є одним з найулюбленіших героїв «Хронік Нарнії». Він є символом пророка Іллі в християнській релігії, оскільки як Ілля на вогняній колісниці з вогненними конями понісся у своєму земному тілі на небо, в царство Боже, так і Ріпічіп ввійшов в країну Аслана, при цьому переживши смерть.

Наступний символ перекладено за допомогою прийому лексичного додавання: «*But between the mand the foot of the sky there was something so white on the green grass that even with their eagles' eyes they could hardly look at it. They came on and saw that it was a Lamb*» [12]. «Але між ними та підніжжям неба на зеленій траві лежало щось аж настільки сліпучо біле, що навіть їхні соколині очі ледь могли на це дивитись. Вони підійшли ближче і побачили **біле ягня**» [5, с. 236].

Окрім добрих персонажів у світі Нарнії, так само як і в нашому світі, зустрічаються і злі особи: «*But if once I were up and out of this chair, then first would come my fury, and after that*» – *he shuddered* – “*the change in to a loath some serpent.*”» [12]. «Бо поки я зв’язаний, ви в безпеці, але щойно я стану з цього крісла, мене поглине лютя, а потім, – здригнувся він, – я обернуся **мерзеною зміюкою**» [7 с. 148]. Для перекладу цього простого зооморфного символу було вдало підібране слово, яке з більшою силою передає українському читачу його негативне забарвлення, підсилює відразу та неприязнь.

Далі проаналізуємо значення та переклад **предметних символів**, яких теж зустрічається чимало. Розпочнемо з простого предметного символу, який зустрічається лише у першій книзі “Небіж чаклуна”, а саме «*The Wood between the Worlds*» [12]. Перекладено цей символ методом калькування: «*Ліс Поміж Світами*» [4, с. 36]. Як бачимо, перекладач пише всі три слова з великої літери намагаючись підкреслити, що це власна назва, хоча можна цього і не робити, в той час як в англійській мові завжди службові частини пишуться з маленької літери, і навіть у цій власній назві автор дотримується такого правила. Цей ліс є місцем, яке сполучає всі світи, включаючи Нарнію, Чарн та Землю, і виступає своєрідним переправним пунктом: стрибнеш в озерце і опинишся в іншому світі. І тут слід згадати, що в українській етнокультурі збереглося твердження про те, що роздоріжжя є улюбленим місцем для нечистої сили [1], яка намагається перетягнути людину на свою сторону, нав’язати їй недобрі помисли.

У наступному прикладі ми спостерігаємо символ, який в обох мовах має однакове біблійне походження а тому перекладений за допомогою повного відповідника: «*He knew which was the right tree at once, partly because it stood in the very centre and partly because the great silver apples with which it was loaded shone so and cast a light of their own down on the shadowy places where the sunlight did not reach*» [12]. «Діторі миттю зрозумів, яке дерево йому потрібне. Почасти тому, що воно височіло в самісінькому центрі, почати – через дивовижні **сріблясті яблука**, які рясно укривали гілля і скрізь розкидали своє власне світло, осяваючи тіністі закутки, яких не сягало сонце» [4, с. 189] Як ми вже зазначали, даний простий предметний символ має спільне біблійне походження у мовах оригіналу та перекладу. Яблуко є символом плоду з дерева пізнання Добра і Зла як в Біблії так і в Нарнії, однак в святому писанні яблуко стало причиною гріхопадіння, а от у творі воно, навпаки, запорука успіху та спасіння, бо саме яблуко, з якого поросло дерево, захищало Нарнію від зла, і саме плід цього дерева врятував життя матері Діторі.

Розглянемо переклад наступного простого предметного релігійного символу: «*And presently they saw that they were going with him up the slope of the hill on which the Stone Table stood*» [12]. «Невдовзі вони побачили, що вже підіймаються схилом пагорба, де стоїть **Кам’яний Стіл**» [6, с. 174]. Переклад здійснено шляхом калькування, дослівного перекладу власної назви по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле. У наступному прикладі ми спостерігаємо символ дверей, які діти використовують, щоб потрапити до Нарнії: «*And shortly after that they looked into a room that was quite empty except for one big wardrobe; the sort that has a looking-glass in the door*» [12]. «Трохи згодом діти зазирали до кімнати цілковито порожньої, якщо не зважати на одну велику **шафу** з дзеркальними дверцятами» [6, с. 9]. Словникове значення слова “wardrobe” – гардероб [10], однак при перекладі вдало адаптовано під українського реципієнта і використано слово-реалію “шафа”, що досить природно сприймається. На прохід у шафікритики та психологи звернули неабияку увагу. “Перехід із темної, забитої

непотрібними речами шафи, у білі засніжені сяючі ліси Нарнії символізує переродження людської душі та переживання, пов'язані з цим» [2, с. 234]. Якщо звернутися до філософського підтексту у “Хроніках”, то метафоричне порівняння “двері” зустрічається у одному з біблійних сказань у Одкровенні Іоанна Богослова: “Я стою біля дверей та стукаю: почує мій голос і відкриє мені, я увійду до нього та сяду до вечери з ним, а він зі мною” [13, с. 20].

Проаналізуємо переклад наступного символу: «“*These are for you,*” and he handed her a bow and a quiver full of arrows and a **little ivory horn**» [12] «Сюзан, Донько Єви, – повів далі Санта Клаус, – це тобі, – і він простяг їй тук та сагайдак, повний стріл, і **маленький кістяний ріг**» [3, с. 126]. Тут перекладач вжила метод генералізації, тобто у перекладі замінила слово із вузьким значенням на слово із ширшим значенням. Як ми бачимо, “ivory”, що означає “слонова кістка” [10], було замінено більш загальним поняттям: “кістяний”, яке включає в себе як слонову так і будь-яку іншу кістку. Ми вважаємо, що таке узагальнення не є виправданим в даному випадку, оскільки далі в тексті вживається лише саме слово “rig”, тож тут варто було таки зазначити, що це ріг саме зі слонової кістки а не з будь-якої іншої.

У наступному прикладі ми спостерігаємо простий **словесний символ**: «*She flashed her horrible, wicked eyes upon me and said, “Victory.” “Yes,” said I, “Victory, but not yours.” Then I spoke the **Deplorable Word**. A moment later I was the only living thing beneath the sun*» [12]. «Вона зиркнула на мене своїми мерзенними, нищими оченятами і сказала: “Перемога”. “Так,” – відповіла я. – “Перемога, але не твоя”. І сказала **Скорботне Слово**. За мить я була єдиною живою істотою під цим сонцем» [4, с. 74]. Перекладено даний символ методом калькування, і вдало, оскільки звучить він досить природно, зовсім немає відчуття буквализму і цілком влучно передає значення його англійського відповідника. Тут, Скорботне Слововиступає символом невідомого зла, яке нищить усе живе та може привести до кінця світу, апокаліпсису (натяк на бездумне використання атомної зброї).

Розглянемо переклад наступного простого словесного символу: «*If you had seen and heard it, as Digory did, you would have felt quite certain that it was the stars themselves which were singing, and that it was **the First Voice**, the deep one, which had made the mappear and made them sing*» [12]. «Якби ви бачили й чули це, як-от Дігорі, то подумали б так само, як і він: мовби самі зірки заспівали з волі **Першого Голосу**, який і покликав їх до життя» [4, с. 118]. Тут перекладач знову вжила метод калькування без зміни порядку елементів, які перекладались, що допомогло повністю зберегти структуру вихідної лексичної одиниці.

Далі наведені приклади **абстрактних символів**. Цей складний абстрактний релігійний символ дуже часто зустрічається у Біблії: «“*Are you not **thirsty**?*” said the Lion. “*I’m dying of **thirst**,*” said Jill» [12]. «*Ти не хочеш **numu**?* – спитав Лев. Я помираю від **спраги**, – відповіла Джилл» [7, с. 21]. Як бачимо у тексті оригіналу в словах Джилл та Лева зустрічається одне й те ж слово “thirsty” однак в першому випадку як прикметник, а в другому – іменник. У перекладі ж вжито метод транспозиції і прикметник в англійській мові став дієсловом в українській мові. Що до другого слова, то тут таких трансформацій не бачимо, у перекладі збережено ту ж саму частину мови. Аналогії цьому зустрічаємо в Біблії. Так, коли Ісус зустрічається з самарянкою, каже їй: “Якби ти знала дар Божий і хто той, хто каже тобі: дай мені напитися – ти попросилась б у нього, і він дав би тобі води живої... Той же, хто питиме воду, яку я дам йому, не матиме спраги повік” [8, Іван 4:14]; “...хто в мене вірує не матиме спраги ніколи” [8, Іван 6:35]; “Коли хто спраглий, нехай прийде до мене й п’є!” [8, Іван 7:37]. Тож цим символом Льюїс хоче показати, що справжній порятунок душі можливий лише завдяки вірі людини в Бога.

Наступний символ є доповненням одного з раніше згаданих символів: «“*Have you forgotten **the Deep Magic**?*” asked the Witch» [12]. «*Ти забув **Таємну Магію**?* – спитала Відьма» [3, с. 163]. Як вже зазначалось, символом Мойсеевих плит-скрижалей, на яких записані заповіді Божі, є Кам’яний Стіл, на якому теж зроблено певний запис: правила Таємної Магії, яких повинні дотримуватись всі жителі Нарнії, у тому числі й Аслан, і які відповідно виступають символом заповідей в християнській релігії. Тепер проаналізуємо переклад даного символу. Першим словниковим значенням слова “deep” є “глибокий” [10], а оскільки для українського реципієнта воно асоціюється з чимсь таємним, секретним, неопізнаним, то даний символ вдало перекладено за допомогою функціонального аналога “Таємна магія”, який включає в себе всі види магії. Даний термін знайомий та зрозумілий для українського реципієнта, тож, таким чином, значення його було повністю передано.

Зробивши аналіз способів відтворення релігійних символів українською мовою у перекладах семикнижжя “Хроніки Нарнії”, ми можемо стверджувати, що перекладачі

найчастіше використовували такий засіб перекладу як калькування – 35%. На другому місці в українських перекладах є транскрипція (22%), на третьому – транскрипція + калькування (14%). Далі ідуть ще функціональний аналог (10%), контекстуальний переклад (5%) та транслітерація (5%), конкретизація (3%), генералізація (3%) та транспозиція (3%).

Список літератури

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. – Режим доступу : <http://ukrlit.org/slovnuk/pozdorizhja/>
2. Кротов Я. Г. Джентльмен в царстве Божьем / Я. Кротов // Дружба Народов, 1992. – №2. – С. 233-235.
3. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та шафа / К. С. Льюїс; [пер. з англ. В. Наріжна]. – Дніпропетровськ : Проспект, 2006. – 224 с.
4. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Небіж чаклуна / К. С. Льюїс; [пер. з англ. В. Наріжна]. – Дніпропетровськ : Видавництво «Проспект», 2008. – 224 с.
5. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Подорож Досвітнього мандрівника / К. С. Льюїс; [пер. з англ. С. Андрухович]. – Дніпропетровськ : Видавництво «Проспект», 2008. – 240 с.
6. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Принц Каспіян. / К. С. Льюїс; [пер. з англ. С. Андрухович]. – Дніпропетровськ : Видавництво «Проспект», 2008. – 240 с.
7. Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Срібне крісло / К. С. Льюїс; [пер. з англ. В. Наріжна]. – Дніпропетровськ : Видавництво «Проспект», 2008. – 224 с.
8. Новый Завет с комментарием. – Львів : «Атлас», 1994. – 670 с.
9. Символи : Змія // Новий Акрополь. Культурна асоціація – Режим доступу : <http://www.newacropolis.org.ua/ua/interesting/symbols/?DETAIL=3154>
10. ABBYY Lingvo x3 dictionary– Режим доступу : <http://www.lingvo.ru>.
11. Bane M. Myth Made Truth : the Origins of the Chronicles of Narnia – C. S. Lewis : 20th Century Christian Knight / Bane M. – Режим доступу : <http://subscribe.ru/archive/religion.proland>.
12. Lewis Clive Staples. The Chronicles of Narnia. – Режим доступу : <http://www.e-reading.org.ua/bookbyauthor.php?author=19229#ser3463>
13. Schakel Peter J. The Way into Narnia : A Reader's Guide / Peter J. Schakel–Michigan : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2005. – 215 p.

Н. Кравченко
(Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ САКРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ ПРОПОВІДІ ТА МОЛИТВИ

Стаття присвячена порівняльному вивченню реалізації сакральної лексики в текстах англомовних проповідей та молитов. Дослідження дозволило дійти висновку, що використання сакральної лексики в текстах, що аналізуються, безпосередньо залежить від прагматичної спрямованості комунікативного акту, в зв'язку з чим в тексті проповіді спостерігається значно більш різноманітне використання арсеналу лексичних засобів відображення сакральності, ніж в тексті молитви.

Ключові слова: сакральна лексика, проповідь, молитва, прагматична спрямованість.

Статья посвящена сопоставительному изучению реализации сакральной лексики в текстах англоязычных проповедей и молитв. Исследование позволило прийти к выводу, что использование сакральной лексики в анализируемых текстах напрямую зависит от прагматической направленности коммуникативного акта, в связи с чем в тексте проповеди наблюдается значительно более разнообразное использование арсенала лексических средств реализации сакральности, чем в тексте молитвы.

Ключевые слова: сакральная лексика, проповедь, молитва, прагматическая направленность.

The paper is devoted to the comparative study of the sacral vocabulary realisation in English sermons and prayer texts. The research allowed to conclude that the use of sacral vocabulary directly depends on the pragmatic orientation of the communicative act, therefore sermons are characterized by a far more diverse use of the lexical means of sacrality realisation than prayer texts.

Key words: sacral vocabular, sermon, prayer, pragmatic orientation.

Мовлення в межах конфесійного стилю, або конфесійне мовлення, обслуговує як потреби священнослужителів — духовних осіб, так й парафіян, тих, хто вірить у Бога. Лексика конфесійного стилю тематично спеціальна, стандартна, особлива, чітко відмежована від лексики інших стилів.